

Török Balázs

A felnőttkori tanulás – országos reprezentatív felmérés alapján

A kutatás céljai

Az egész életen át tartó tanulás koncepciója alapján a fejlődés fontos tényezője a lakosság tanulási aktivitása. Felmérésünkben arra vonatkozóan gyűjtöttünk adatokat, hogy mely területeken, milyen szándékok mentén alakul a felnőtt lakosság tanulási aktivitása. A tanulás valamennyi formájára, így az informális tanulásra is kiterjedő vizsgálatunk során megkíséreltük elkülöníteni azokat a tényezőket, melyek motiválják, serkentik, illetve amelyek hátráltatják, akadályozzák a felnőttkori tanulást.

Módszerek

A Nemzeti Felnőttképzési Intézet megbízásából a Felsőoktatási Kutatóintézetben lefolytatott országosan reprezentatív vizsgálat 1.200 fő, 18 éves és idősebb személyre terjedt ki. A 2005.12.01. és 2005.12.08. között a Medián Közvélemény- és Piackutató Szolgáltató Kft. által végzett négylépcsős véletlen mintára alapozott adatfelvétel eredményei a KSH népszámlálási adatai alapján négydimenziós súlyozással – nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint – lettek korrigálva.

Az oktatási és képzési rendszer átalakítása – a képzések modularizációja, a képzés tartalmának kompetencia-alapú meghatározása, a nem-formális tanulás növekvő jelentősége – mind olyan változások, melyek szükségessé tették, hogy a tanulás fogalmának használatakor a lehetőségek szerint alkalmazkodjunk az európai fejlesztési célkitűzések megfogalmazásakor használt koncepcionális keretekhez. Ennek megfelelően átvettük a tanulás tipizálását a CEDEFOP¹ (CEDEFOP 2000) és az Európai Bizottság (European Commission 2001) irányadó dokumentumaiból.

A felmérés eredményei

A tanulás rentabilitása

A hazai felnőtt lakosság a tanulási lehetőségeket elsősorban azok tényleges hasznosulása szempontjából értékeli. A tanulási célok elemzése alapján kimutattuk, hogy amennyiben a felnőttek tanulása egyéni döntésre – és nem törvényi vagy munkáltatói kényszerre épül –, akkor elsősorban *rentabilitási megfontolások* szerint alakul. Ebből következően a lakosság tanulási aktivitásának növekedése leginkább akkor várható, ha a tanulási tevékenységeknek konkrét és közvetlen hatása van az egyének élethelyzetére, jövedelmi viszonyaira, munkaerőpiaci pozíciójára.

A fejlődéssel együtt járó gazdasági szerkezetváltás következtében jelentős tanulási szükséglet mutatható ki a vizsgált populációban. A megkérdezettek 53%-a jelezte, hogy meglévő *végzettségei elértéktelenedtek* az utóbbi években. Az egyéni tanulási szükséglet önmagában azonban nem eredményez tanulási aktivitást. Azt találtuk, hogy a tanulásnak többféle akadály is gátat szabhat.

Hazai viszonyok között a tanulás rentabilitása a 18 év feletti lakosok jelentős része számára nem érzékelhető, vagy nem megfelelő szintű. A megkérdezettek harmada (33,8%) állította, hogy *a tanulás nem hoz annyi hasznot, mint amennyi ráfordítást igényel*, vagyis számukra a tanulás nem tűnik megfelelő mértékben jövedelmező befektetésnek. Különösen kedvezőtlen, hogy akiknek a „meglévő végzettségeik elértéktelenedtek az utóbbi években”, azok körében

¹ European Centre for Development of Vocational Training

Felsőoktatási Kutatóintézet

az átlagosnál magasabb (41%) arányban voltak, akik úgy látják, hogy a „tanulás nem hoz annyi hasznot, mint amennyi ráfordítást igényel.” E csoportnak feltételezhetően szüksége lenne tanulásra – „inflálódott” végzettségük megújítása céljából –, ám tanulási motivációjukat csökkenti az a tapasztalatuk, mely szerint a tanulás számukra korlátozott mértékben jövedelmező befektetés.

Tanulási motívumok

A munkaviszonyban álló felnőttekre jellemzőnek találtuk, hogy motivációik közül a *munkahelyük elvesztésétől való félelem* a leginkább tanulásra ösztönző hatású. Szerencsés lenne, ha a munkahelyi előmenetel, az egyéni jövedelem növekedése vagy az új munkahely keresésének ambiciózusabb motívumai ahhoz hasonló tanulásösztönző szerepre tennének szert, mint amelyet jelenleg a munkanélküliségtől való félelem játszik.

Alacsony készség- és tudásigényű munkaposztok

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak közel fele (48,4%) állította, hogy nem tanult az elmúlt 12 hónapban munkája elvégzése révén. Jelentős tehát azoknak az álláshelyeknek az aránya, melyek ellátása nem igényel folyamatos készségfejlesztést, tanulást, így az ott dolgozók szakmai fejlődését korlátozottan vagy egyáltalában nem teszi lehetővé. A nemzeti gazdaságpolitika és foglalkoztatáspolitikai preferált célkitűzésévé szükséges tenni a *tudásigényes ágazatok* hazai bővítését.

Passzivitás

Az egész életen át tartó tanuláshoz kapcsolódó nemzetközi kutatásokban kapott eredményekhez hasonlóan Magyarországon is kimutathatóvá vált egy olyan lakossági réteg, mely különböző okoknál fogva „ellenáll” a szervezett tanuláshoz, semmilyen formában tekinti azt a maga számára kívánatosnak. (Ennek a lakossági csoportnak a mérete attól függött, hogy a tanulás fogalmában milyen kritériumokat fogtunk egybe. A több vonatkozásban és következetesen passzívok aránya 10-15% közé tehető.)

A tanulás vonatkozásában részleges *passzivitást mutató társadalmi csoportok* meglévő attitűdjének átformálására alapot ad, hogy jelentős részük vallja a műveltség általában vett fontosságát, értékét. A műveltség életminőség javító szerepének hangsúlyozása (többek között a média segítségével) hosszabb távon azt eredményezheti, hogy tanulás tekintetében passzívok egy része felfedezi a tanulásban rejlő lehetőségeket.

Nemek közötti különbségek

A tanulási szándékok felmérése alapján a nők kis mértékben aktívabbnak bizonyultak a formális tanulásban, mint a férfiak. Nem határozhattuk meg ennek mélyen fekvő okait, de az látható, hogy a magyar társadalomban a nők a szervezett formában megvalósuló tanulásra magasabbra értékelik, nagyobb arányban (66,9%) tekintik meghatározónak a társadalmi előrelépés szempontjából, mint a férfiak (57,4%). Amennyiben az általunk kimutatott egyenlőtlenséget előidéző rejtett tényezők tartósan hatnak, úgy a férfiak a nőkhöz viszonyítva a jövőben is alulértékelik a tanulás jelentőségét egyéni mobilitásuk szempontjából, így tanulási aktivitásuk a jövőben is lassabban fokozódik, mint a nőké. E tény hosszútávon az egész társadalom képzettségi struktúrájára kihatással lehet. Az intenzív és hosszán tartó formális tanulás igénylő szakmaterületek lassú elnöiesedése következhet be, amit csak egy másfajta társadalmi egyenlőtlenség – a nőekkel szembeni munkaerőpiaci diszkrimináció – korlátoz.

A nemek közötti egyenlőség elvének tiszteletben tartása mellett célszerű megvizsgálni az oktatási rendszer alkalmazotti körének női többségből fakadó következményeket, és tisztázni annak rövid és hosszú távú hatásait.

Rugalmas tanulás szervezés iránti igény

A megkérdezettek körében jelentős volt azoknak az aránya, akik számára nagy segítséget jelentene, ha *egyénileg alakíthatnák* tanulásuk folyamatát. A válaszok alapján a legtöbben a rugalmas időbeosztást (42%), a saját haladási tempó szerinti tanulás lehetőségét (32,2%), valamint a tanulás módjának megválasztását (25,8%) említették mint, ami a legnagyobb segítséget jelentené tanulásuk megvalósulásában. Ha feltételezzük, hogy a válaszadók nagy része nem csak igényelné, hanem ki is használná annak lehetőségét, hogy egyénileg részt vegyen saját tanulásának megszervezésében és „módszertani” alakításában, akkor célszerű a képzési rendszert úgy formálni, hogy az képes legyen az említett önálló tanulásmenedzselésre képes „fogyasztói csoport” igényeire reagálni.

A felnőttkori tanulás szervezését – a felnőttoktatást – érintő egyértelmű kritika üzenet, hogy a megkérdezettek 40%-a szerint a tanfolyamok, képzések túlságosan hosszúak. Ugyancsak a tanulás szervezést érintő kritikaként fogható fel, hogy a válaszadók 45%-a szerint, ha nem lennének tesztek és vizsgák, többen vállalkoznának a tanulásra.

A kritikai észrevételek alapján a felnőttek formális képzésében és oktatásában alkalmazott módszerek újragondolása látszik szükségesnek. A gazdaság átalakulása a tanulás időben rugalmasabb formáinak gyarapodásával kell együtt járjon. Az egész életen át tartó tanulás koncepciójába ágyazottan indokoltnak látszik a képzési időnek a jelenleginél rugalmasabbá tétele, a munkatapasztalat elismertetésére épülő vizsgamentesség kiterjesztése, a portfólió alapú beszámítási rendszer kialakítása, mint ahogyan ez más európai országokban napirenden van.

Új technológiák szerepe a tanulásban

A megkérdezettek fele (49,9%) állította, hogy az utóbbi öt évben a legjobb új tanulási lehetőséget az új technológiák – számítógép, internet, CD – teremtették. Az információs és kommunikációs technológiák elterjedését vizsgálva azonban jelentős szegmentáltságot tapasztalunk. Erős korrelációt mértünk az internet-hozzáférés és a megkérdezettek iskolai végzettsége között.

A 8 általános iskolai osztálynál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők körében nem találtunk olyat, aki hozzáférne az internethez. A 8 általános iskolai osztállyal rendelkezők körében 7,1% használhat internetet. A szakmunkásképzőt végzetek körében 11,8%-os arányt regisztráltunk, míg a középiskolai érettségivel rendelkezők egynegyede használhatja a világhálót. A legnagyobb az internet penetráció a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők körében volt, ahol 41,9% rendelkezik internet hozzáféréssel.

Az adatokból világosan látható, hogy az információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés egyenlőtlen. A „digitális szakadék” néven emlegetett jelenség megakadályozza, hogy az IKT eszközök alkalmazása érdemi szerepet kapjon a tanulás rugalmassá tételében a hátrányos helyzetűek számára. Az internet-hozzáférés biztosítása nem eredményez „automatikusan” több tanulást a leginkább hátrányos helyzetűek körében. Az internet elterjedtségének javítása önmagában nem elegendő, adaptált programokkal, célzott közpolitikkal lehetséges az internetet azok számára is tanulási lehetőséggé formálni, akik saját motivációik alapján erre nem képesek.

Török Balázs

tudományos munkatárs

Felsőoktatási Kutatóintézet – Professzorok Háza

1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19-21.

torokb@ella.hu